

Zachodzące w naszym życiu naukowym zmiany w zakresie organizacji badań naukowych, idące po linii częściowej decentralizacji, co na terenie Śląska znalazło m. in. wyraz w powstaniu dwu regionalnych instytutów naukowych, w Katowicach i Opolu, powitał Zakład Historii Śląska z dużym zadowoleniem, nawiązując od pierwszej chwili, zwłaszcza z katowickim Instytutem, jak najbliższą współpracę. Powstanie tych nowych ośrodków zajmujących się również badaniami z zakresu historii Śląska nie wpłynęło na zasadniczy kierunek prac Zakładu, które nadal skupiają się nad podstawowymi zagadnieniami śląskiej przeszłości zarówno w postaci opracowań monograficznych, jak i wydawnictw źródłowych. Zachodzi, oczywiście, jedynie potrzeba uzgadniania planów pracy przez działające w dziedzinie historii Śląska instytucje i osoby, potrzeba wzajemnej współpracy i pomocy.

K. P.

### **PRZEGLĄD PRZYCZYNKÓW DO HISTORII ZIEMI ŁUŻYCKIEJ, KTÓRE UKAZAŁY SIĘ W 1957 R. W JEŹ. ŁUŻYCKIM**

Niniejszy krótki przegląd ogranicza się świadomie do tej części łżyckich opracowań historycznych, która ukazała się w języku łżyckim. Prace z zakresu historii kultury uwzględniono tylko wówczas, jeżeli stoją w bezpośrednim związku z dziejami politycznymi tej ziemi. Z tego względu wykluczono całą dziedzinę historii literatury, uwzględniono zaś historię szkolnictwa i wychowania. Pracom o charakterze czysto ludoznawczym nie można było poświęcić uwagi, jak również licznym teoretycznym rozprawom dotyczącym kwestii narodowej.

Wydawnictwo Volk und Wissen w Berlinie wydało w 1957 r. dwie interesujące popularnonaukowe książeczki. Pierwsza z nich, *Do obcej ziemi*, ukazała się równocześnie jako drugi numer „Małej Popularno-naukowej Biblioteki Ludoznawstwa Łżyckiego”. Dr Frido Měšk omawia w niej, korzystając z urzędowej statystyki, z listów i współczesnych sprawozdań prasowych, jak i z dolnołżyckiej literatury, problem emigracji do krajów zamorskich z pow. Cottbus w XIX w. Liczne ilustracje zamieszczone w tekście zwiększają wyrazistość tego żywo podanego materiału. W drugiej nowej publikacji *Za chlebem powszednim* dr Jan Cyž zajmuje się wycinkiem z historii ziemi Hoyerswerda w węższym tego słowa znaczeniu. Autor przedstawia w sposób plastyczny życie weterana narodowego ruchu łżyckiego Jana Haješa z Lohnsa i obejmuje okres od Rzeszy Bismarcka aż do czasów obecnych. W ramach tej pracy zasługuje na szczególną uwagę omówienie łżyckiej emigracji do Drezna i zniknięcie byłej łżyckiej wioski Buchwalde jako ofiary kapitalistycznej eksploatacji węgla brunatnego. Jako numer drugi cyklu prac Instytutu dla Łżyckiego Ludoznawstwa pt. „Pomniki Łżyckiego Piśmiennictwa” przedkłada Jirij Mlynk zbiór reportaży zmarłego w 1932 r. znanego łżyckiego naukowca prof. dra Arnošta Muka. *Wędrowki przez Łżyce* stanowią celne i dosyć krytyczne przedstawienie zaobserwowanych stosunków oraz gospodarczego i narodowego położenia Łżyczan w ostatniej ćwierci ubiegłego stulecia, które wydawca zestawił z różnych łżyckich czasopism, dając czytelnikowi wszechstronny wgląd w ówczesne warunki życia ludu łżyckiego. Książeczka posiada tym samym charakter dokumentarny.

Bogate wyniki nowych badań naukowych przynosi rocznik 1957 (drugi zeszyt II tomu) „Historycznego Rocznika Instytutu dla Ludoznawstwa Łżyckiego” (Historiski Lětopis). W dziale „Rozprawy” Pětr Janaš przedstawia *Ideologiczne wpływy niemieckiej burżuazji na Jana Bohuwěra Mućinka, postępowego łżyckiego*

nauczyciela saskich Górnych Łużyc w połowie wieku XIX (s. 237—293). Praca ta jest równocześnie najbardziej dogłębną monografią z zakresu tzw. lużyckiego renesansu. Historii ruchu robotniczego w dwujęzycznej części saskich Górnych Łużyc są poświęcone 2 przyczynki Měrćina Kašpora: *Napad proletariackiej setni huty Adolfa na majątek Luga* (s. 294—316) i *Przyczynek do działalności komisji kontrolnych w lecie 1923 r. w okolicach Budziszyna* (s. 317—322).

W dziale dyskusji poświęcono 4 przyczynki wczesnohistorycznej problematyce słowiańskiej, które nawiązują do wydrukowanego w poprzednim zeszycie głosu dyskusyjnego prof. dra W. Hensela *O pochodzeniu Słowian*. Brunon Sikorski demaskuje w swoim przeglądzie *Problematyka wczesnego słowiaństwa w świetle niemieckiej burżuazyjnej historiografii* (s. 324—340) kilka typowych wypaczeń historycznych i fałszerstw oraz ich następstwa. Wojciech Kóčka przedstawia główne tezy swej, wkrótce mającej się ukazać rozprawy *O genezie i rozwoju słowiańskich plemion* (s. 341—363). Jan Brankač omawia nową literaturę dotyczącą kwestii awarsko-słowiańskich powiązań, przy czym rozprawia się z pewnymi nienaukowymi tendencjami (*Powiązania Słowian i Awarów w świetle pewnych niemiecko-słowiańskich badań*, s. 364—376). Jurij Knebel uzasadnia w swoim przyczynku *Do problemu starołużyckiego miasta Liubusa* (s. 377—395) przyczynę licznych niejasności tym, że również i u nas badania archeologiczne nie wyzyskały nawet w przybliżeniu wszystkich możliwości badawczych. W dalszym artykule dyskusyjnym dr Jan Šořta przedstawia *Kilka rozważań o charakterze lużyckiego ruchu narodowego po wojnie światowej 1914—1918 r.* (s. 396—412).

Również opublikowaniu źródeł używa się dużo miejsca. Z akt Niemieckiego Archiwum Centralnego w Merseburgu dr Willi Boelcke rekonstruuje *Prehistorię pruskiej ustawy o formach, które należy przestrzegać w rozprawach sądowych z Łużyczanami z 1843 r.* (s. 413—437). Dr Frido Mětsk obrazuje przez opublikowanie oryginalnych dokumentów (listów, protokołów, statutów, ulotek itd.) *Założenie i działalność Domowiny w l. 1912—1914* (s. 439—478). Hans Brüchner wreszcie dostarcza dowodu, że *Planowane przez faszystów wysiedlenie Łużyczan jest dokumentarnie potwierdzone* (s. 479—484).

W dziale omówień nowych publikacji recenzja dra Frido Mětska pracy E. Schwarza *O przedhistorycznym podłożu powiatu Pirna* (s. 485—495) wykracza daleko poza ramy zwykłego omówienia książki i wzbogaca poruszaną tematykę o nowe elementy poznawcze i o wartościowe wskazówki badawcze. Poza tym znajdujemy w zeszycie omówienia następujących prac: *Sytuacja dolnołużyckich chłopów dominialnych i folwarcznych w czasie od wojny 30-letniej do pruskich reform* R. Lehmana (dr M. Reuther, s. 496—499), *Łużycanie* M. J. Semiriaga (Jan Brankač, s. 500—507), *Powstanie i początki Słowian* (Hanuš Härtel, s. 508). O pracy lużyckiego historioznawstwa w roku sprawozdawczym 1957 informuje nas „Kronika” (s. 509—525). Ograniczamy się do podania tematów i autorów: *O działalności sekcji historycznej przy Instytucie dla Łużyckiego Ludoznawstwa* (dr Symank), *Porządkowanie Archiwum Instytutu dla Łużyckiego Ludoznawstwa* (dr Mětsk), *Konferencja Roczna Komisji do Niemiecko-Słowiańskich Badań w Lipsku* (dr Mětsk), *Posiedzenie Konstytuujące Komisji Ludoznawczej przy Niemieckiej Akademii Nauk w Berlinie* (dr Mětsk), *Posiedzenie inauguracyjne sekcji okręgowej dla lużyckiej kultury i historii w Cottbus* (dr Mětsk), *Owiedziny polskiego historyka w Instytucie dla Łużyckiego Ludoznawstwa* (dr Mětsk), *Przypadek albo zasada* (dr Mětsk), *Wyjazd lipskich studentów historii na Łużyce* (J. Brankač), *Udział Łużyczan z Łużyc w badaniach archeologicznych w Polsce* (prof. dr Z. Rajewski),

*Nauka historii dla dziennikarzy* (R. Posern), *Wyjazd studentów Łużyckiego Instytutu Pedagogicznego na Ziemię Obodrytów* (J. Kubas), *Wykopaliska na łużyckim wale zamkowym Zehren, pow. Meissen* (dr W. Coblentz), *Najnowsze znaleziska prehistoryczne w pow. Bautzen* (L. Oberhofer).

Zakończenie tego obszernego zeszytu (526—556) stanowi również i tym razem opracowana przez dra Frido Mětska *Bibliografia do historii ludu Łużyckiego, do historii ziemi łużyckiej, do prehistorii i wczesnej historii terenów Niemiec kiedyś zamieszkiwanych przez Słowian i do historii powiatów, miast i wsi, obu Łużyc i ich historii granicznej*. Również tym razem uwagi wstępne do odnoszącej się w przeważającej części do prac z r. 1956 bibliografii zamieszczono w obu językach — łużyckim i niemieckim.

Ukazujące się co 14 dni czasopismo „Serbska Šula”, organ łużyckich nauczycieli, włączył począwszy od 10 rocznika (1957), również historię szkolnictwa do programu publikacji. Pojedyncze przyczynki przedstawiają na razie nie związane między sobą badania szczegółowe, które kiedyś staną się cegiełkami do napisania systematycznej historii łużyckiego szkolnictwa. Należy tutaj wspomnieć o 3 pracach dra Frido Mětska: *O stanie i prawach dolnołużyckiego nauczycielstwa wiejskiego z końca XVIII w.* (s. 14 i n.), *Universitas Serborum* (s. 15 i n.) i *O szkolnej sytuacji, a szczególnie o szkolnictwie łacińskim saskich dziedzicznych Łużyczan w epoce reformacji* (s. 483 i n.); również Paweł Jenka opublikował 3 prace: *Z dziejów Instytutu Szkolnego w Uhyst nad Sprewą* (s. 185 i n.), *Z historii szkół podstawowych w państwie stanowym Muskau* (s. 400 i n. z uzupełnieniem na s. 570 i n.). Filip Jakubaš podaje *Statystyczny opis łużyckiego szkolnictwa Górnych Łużyc około roku 1848* (s. 320 i n., s. 344 i n., s. 396 i n.) i przyczynek *O kształceniu nauczycieli w saskich Górnych Łużycach w czasie od 1770—1873, szczególnie o konferencjach nauczycielskich tego czasu* (s. 485 i n.). Jurij Nuk opublikował monografię *O życiu i pracy pedagogicznej i narodowościowej Jana Jurij Melda* (s. 630 i n., s. 652 i n.), postępowego łużyckiego pedagoga i zwolennika Disterwega z XIX w. Poza tym z dziedziny ogólnej historii krajowej należy tu również wymienić obszerną pracę dra Frido Mětska o rewolucyjnym ruchu chłopskim na Dolnych Łużycach, począwszy od rewolucji francuskiej aż do czasu wojen napoleońskich, pt. *25 lat niespokojnych dla właścicieli majątków ziemskich* (s. 155 i n.).

Stosunkowo mała jest liczba przyczynków o historycznej treści w wydawanym przez Domowinę miesięczniku dla kultury łużyckiej „Rozhled”. Z VII rocznika (1957) należy tutaj wymienić: przyczynek dra Paweł Neda *Z historii Sorabii, łużyckiej organizacji studenckiej uniwersytetu w Lipsku* (s. 69—77), Měrcina Kašpora *Łużycanie i wybory kiedyś a dzisiaj* (s. 145—150). W przyczynku *Łużycki poeta Handroš Tara jako geograf językowy* (s. 242—246) dr Frido Mětsk publikuje dokument Niemieckiego Archiwum Centralnego w Merseburgu z końca XVI w., który rzuca światło na ówczesne łużyckie tereny językowe i dialekty Brandenburgii, jak również na politykę łużycką władz niemieckich. Na przykładzie nowych literackich opracowań powstania w Lohsa z 1794 r. i powstania z Uckro z 1548/49 rozprawia się ten sam autor krytycznie z *Posługiwaniami się pewną historyczną tematyką w nowej łużyckiej literaturze* (s. 82—88). Wyrzysty obraz nędzy wojny 30-letniej otrzymujemy dzięki nowemu wydaniu, opracowanemu również przez dra Mětska, wspomnień dolnołużyckiego gawędziarza Měto Kaška (1610—1724), pt. *Moje żywe wspomnienia, szczególnie z czasu wojny 30-letniej* (s. 175—179). Wreszcie na uwagę historyka zasługuje krytyczne omówienie przez dra Frido Mětska książki R. Lehmana *Źródła do położenia chłopów prywatnych na Dolnych Łużycach w epoce absolutyzmu* (1957).

Bardzo niską jest liczba przyczynków historycznych dotycząca omawianych terenów w pozostałych łżyckich gazetach, czasopismach i publikacjach. Wspomnieć tutaj należy o 3 pracach, w których Měrćin Kašpor, wyzyskując archiwalia, zajmuje się narodowym uciskiem Łżyzczan w Niemczech imperialistycznych. *Kat Łżyzczan — dzisiaj minister Adenauera, Teodor Oberländer* (Nowa Doba, nr 126), *Zamierzenia służby łżyzkiej H. J.* (Chorhoj mĕra, nr 23), *Moi przyjaciele pomylili się* (Nowa Doba, 17 V 1957). W ostatniej pracy podano przykłady antyłżyzkiej polityki republiki weimarskiej. Przyczynki do historycznej statystyki stanowią 2 prace dra Frido Mĕtška, opublikowane w łżyzkich kalendarzach książkowych z lat 1957 i 1958, *Z historii Łżyzczan w powiecie Niesky* (Serbska protyka, s. 52—55) i *Na północno-zachodnim krańcu okrĕgu łżyzkiego* (Pratyja za dolnych Serbów, s. 92—95). Stosunkami pomiędzy Łżyzczanami a władzami Wilhelmskich Niemiec zajmują się 2 prace tego samego autora: *Jak Bugala wystrychnął władze na dudka* (tamże) i *Ze zmagañ i cierpieñ Kito Šwjela za łżyzkość w Niemczech imperialistycznych* (Nowy Ćasnik, nr 4).

Frido Mĕtšk (Budišin)

## SESJA NAUKOWA POŚWIĘCONA DZIAŁALNOŚCI KPP NA TERENIE ŚLĄSKA, ZAGŁĘBIA DĄBROWSKIEGO I CZĘSTOCHOWY

W dniach 6—7 XII 1958 r. Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej zorganizował w Katowicach Sesję Naukową poświęconą działalności organizacji komunistycznych na terenie Śląska Górnego i Cieszyńskiego, Zagłębia Dąbrowskiego i okrĕgu częstochowskiego. Sesja zgromadziła wielu zawodowych historyków z Warszawy, Wrocławia, Łodzi i Krakowa, historyków-amatorów z woj. katowickiego oraz działaczy organizacji komunistycznych i lewicowych.

Na Sesji zostały wygłoszone 2 zasadnicze referaty. J. Kowalski, zastĕpca dyrektora Zakładu Historii Partii przy KC PZPR, wygłosił obszerny referat o rozwoju ideologicznym Komunistycznej Partii Polski. Drugi referat poświęcony był działalności zagłębiowskiej Rady Delegatów Robotniczych i Czerwonej Gwardii. Referat ten został opracowany przez S. Poprawską i A. Kałużę, pracowników Wydziału Propagandy KW PZPR w Katowicach.

Na przebiegu Sesji i charakterze dyskusji w dużej mierze zaważył referat J. Kowalskiego. Referent wyszedł z założenia, że o roli KPP, o jej znaczeniu w historii polskiego ruchu robotniczego decyduje przede wszystkim to, co ta partia wniosła pozytywnego do historii ruchu rewolucyjnego w Polsce, wszystko to, co podnosiło na wyższy szczebel walkę mas pracujących Polski o wyzwolenie społeczne i narodowe. Dlatego też J. Kowalski traktował rozwój ideologiczny KPP jako pewien ciągły proces historyczny, odbywający się po linii wstĕpującej. Zagadnienia walk wewnątrzpartyjnych wokół węzłowych problemów ideologicznych i politycznych, dyskusje wewnątrzpartyjne w latach 1918—1919, 1923—1924, 1926—1929 itd. pozostały przez referenta potraktowane raczej marginesowo. Referat S. Poprawskiej i A. Kałuży opracowany został przede wszystkim na podstawie materiałów archiwalnych (materiały Archiwum Państwowego w Będzinie i Archiwum Wojewódzkiego w Katowicach). Szeroko wyzyskano również prasę współczesną („Głos Robotniczy”, „Wiadomości Rady Delegatów Robotniczych Okrĕgu Sosnowieckiego”, „Komunista” i inne) i wspomnienia działaczy komunistycznych i lewicowych (wspomnienia J. Kurciela i A. Flaka, A. Bienia, J. Dąbskiego, znajdujące się w posiadaniu Archiwum KW PZPR w Katowicach). W referacie zwrócono głównie uwagę na nastĕpujące zagadnienia: sytuacja społeczno-polityczna w Za-